

ШАМРАЙ ЄВГЕН ФЕДОРОВИЧ (14.07.1911–04.07.1980)

До 100-річчя від дня народження

Доктор біологічних наук, професор, заслужений діяч науки УРСР, завідувач кафедри біохімії (1954–1976) виконуючий обов'язки ректора Київського медичного інституту (1956–1958) Євген Федорович Шамрай народився 14 липня 1911 року в с. Велика Новоселиця Хмельницької області в багатодітній хліборобській сім'ї, де панували любов, повага, велика шана до батьків, свого роду і до праці, задля якої і жили. У такій родині і виростав майбутній вчений.

Освіту здобував спочатку в сільській церковно-приходській школі, потім в Полонській семирічній школі № 1 (10 км від села), а далі – в Полонському агрономічному технікумі, який відмінно закінчив в 1930 році. Свій трудовий шлях Євген Федорович розпочав у 1925 р. (в 14 років!) робітником бронеслесарної майстерні Новосілівського цукрового заводу, де він у 1930 році працює агрономом.

Як одного із кращих активістів його посилають на навчання до Києва. У 1933 році Є. Ф. Шамрай вступає на біологічний факультет до Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, який закінчує у 1938 р. і стає асистентом кафедри біохімії першого Київського медичного інституту. У 1939 році він був призваний до лав Радянської Армії, де працював лаборантом 339 медсанбату (м. Канів, Київської області). З початку Великої Вітчизняної війни Є. Ф. Шамрай воював під Києвом, але попав у полон (1941 рік, табір військовополонених у м. Кременчук Полтавської області). Жадоба до життя перемогла. Товариші виносять його на носилках як мертвого за проволочку табору, а там через ліс він разом із друзями йде до партизан. У партизанському загоні п. Тетерево він був комісаром, секретарем парткому Бородянського райкому партії, про що свідчать фото в музеї Великої Вітчизняної війни м. Києва. Після його звільнення Євгена Федоровича запросили на роботу другим секретарем партійного осередку у Броварах (1943–1944 рр.), потім –

головою Баришівського райвиконкому (1944–1945 рр.), але він не пориває зв'язків зі своїми колегами по роботі у медичному інституті, допомагаючи їм, про що згадує І. Трахтенберг у своїх спогадах «Запоздальє заметки» (2002 р.). Але партійна робота закінчилася: його звільнили за роздачу людям зерна з посівного матеріалу і він у 1945 році йде працювати на кафедру біохімії медичного інституту, якою керував проф. С. І. Винокуров, і не змінює їй вже ніколи. Колеги, лікарі, а також партійці, керівники цінували його риси характеру: безмежну відданість дорученій справі, щире прагнення зробити добро, непідроблену людську ширість, сердечність.

Перші його наукові праці побачили світ у 1939 році в «Біохімічному журналі» (т.14): «До методики кількісного визначення дигідроаскорбінової кислоти», «Кількісне визначення жирів у харчових продуктах за допомогою рефрактометричного методу» (видавництво КДУ, 1939, № 4). У 1941 році у часописі «Вопросы питания», № 10 виходить його стаття: «Механизм стабилизации аскорбиновой кислоты тростниковым сахаром».

У 1946 році, обіймаючи посаду асистента на кафедрі КМІ, Євген Федорович Шамрай захищає кандидатську дисертацію, над якою почав працювати ще до війни «Физические и химические факторы стабилизации аскорбиновой кислоты в растворах» (науковий керівник д.м.н., професор С. І. Винокуров). Із 1947 до 1953 року Є. Ф. Шамрай за наказом партії їде піднімати освіту в Західну Україну у Станіславський (Івано-Франківський) медичний інститут. З 1 серпня 1948 року за наказом міністра охорони здоров'я УРСР він був призначений завідувачем кафедри біохімії Станіславського медичного інституту. Проведення низки наукових досліджень з аскорбінової, галової кислот, вивченню ролі поліфенолів рослин – все це наштовхнуло Є. Ф. Шамрая на створення нового препарату.

Це стало базовим завданням і темою докторської дисертації Є. Ф. Шамрая, ме-

тою якої було виявлення форм існування аскорбінової кислоти в рослинних і тваринних тканинах, вивчення хімічної взаємодії аскорбінової кислоти з поліфенолами рослин. Є. Ф. Шамрай вперше теоретично, а потім експериментально доводить, що аскорбінова кислота в екстрактах рослин утворює рихлий комплекс із речовинами, а з вітаміном С знаходиться виключно у зв'язаній формі. Як звіт його роботи у 1949 р. виходить збірник наукових праць Станіславського медінституту «Препарат галаскорбин, его химические и биологические свойства», а в 1952 році Є. Ф. Шамрай захищає докторську дисертацію на тему: «Химическое взаимодействие и биологическая взаимосвязь аскорбиновой кислоты и некоторых полифенолов». Євген Федорович широко використовував у своїх дослідженнях один із поліфенолів рослин – галову кислоту, бо вона зустрічається майже у всіх рослинах разом із вітаміном С у зв'язаному стані. Не тільки теоретично, а й на практиці підтверджуються чудові результати аскорбіногалового препарату: рани заживлялися без рубців.

Повернувшись до Києва, Є. Ф. Шамрай у 1953–1954 роках працює на кафедрі біохімії Київського медінституту доцентом, а в 1954 році проходить за конкурсом на посаду професора і обирається завідувачем цієї кафедри (1954–1976 р.), а згодом за сумісництвом – деканом лікувального факультету (1954–1957). У 1956–1957 роках Є. Ф. Шамрай виконував обов'язки ректора Київського медичного інституту. Наукова діяльність докт. біол. наук, професора Є. Ф. Шамрая в стінах КМІ була присвячена вивченню механізмів біологічної дії поліфенолів рослин, вітамінів С і Р, обґрунтуванню клінічного застосування вітамінів, а також створенню та впровадженню нових вітамінних препаратів. Винайдений ним галаскорбін випускається хіміко-фармацевтичною промисловістю країни, широко використовується в медичній практиці, при опіках, в комплексній терапії, в оперативній і променевої терапії. Його використовують і за кордоном (Франція, США, Японія).

Під керівництвом професора Є. Ф. Шамрая виконано 12 докторських та 65 кандидатських дисертацій. Ним опубліковано понад 140 наукових робіт. За заслуги в розвитку медичної науки професору Є. Ф. Шамраю було присвоєно звання «Заслужений діяч науки УРСР». Є. Ф. Шамрай брав участь у Міжнародному симпозиумі, присвяченому загоюванню ран (Париж, Франція, 1964 р.), у Всесоюзних симпозиумах: з тіаміну (Мінськ, 1966), із серцево-судинних захворювань (Львів, 1966), з поліфенольних сполук (Москва, 1966) та ін.

Велику увагу проф. Є. Ф. Шамрай приділяв навчальному процесу, наближенню його до вимог медичної практики.

У 1968 році Є. Ф. Шамрай досліджує тканинне дихання і окисне фосфорилування у присутності аскорбінової кислоти і поліфенолів вівса. Експериментально було доведено, що галаскорбін на фоні різних патологій, зокрема у тварин з експериментальним алоксановим діабетом, нормалізує процеси тканинного дихання і окисного фосфорилування.

У 1974 році Є. Ф. Шамрай співпрацює з Інститутом фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського Академії наук УРСР. На основі одержаних спектрів ЯМР було підтверджено, що галаскорбін є складним ефіром тіаміну і аскорбінової кислоти.

Учні і послідовники Є. Ф. Шамрая свідчать, що він був людиною високопрофесійною, дуже вимогливою до себе і до співробітників, хоча в допомозі ніколи нікому не відмовляв. Справжній вчений, інтелігент, чудовий співрозмовник, дуже спостережливий він бачив те, на що інші не звертали уваги. Разом з тим, це була людина романтична, бадьора, весела, щира, яка добре знала народну творчість, красиво співала, любила землю, сама працювала на ній, випромінювала своє тепло для людей. Це був унікальний, справжній син свого народу, українець з дідів-прадідів, який любив свою землю, мову, свій край.

Серце відомого вченого-біохіміка перестало битися 04.07.1980 року.

*Д.м.н., професор, зав. каф. біоорганічної,
біологічної та фармацевтичної хімії
І. В. Ніженковська,
к.б.н. О. Ф. Мисник*